

conomistes profetes
Breu antologia econòmica

José I. González Faus

La totalitat d'aquest llibre, tant el contingut com el disseny estan sotmesos sota llicència <<Reconeixement-No comercial-Obres derivades>> que podeu consultar a la xarxa a <<http://cat.creativecommons.org/licencia/>>

Edita CRISTIANISME I JUSTÍCIA
Roger de Llúria, 13 - 08010 Barcelona
93 317 23 38 - info@fespinal.com
www.cristianismeijusticia.net
ISSN: 2014-6485

Edició: Santi Torres i Rocaginé
Traducció del text: Montserrat Camps
Disseny coberta: Jordi Pascual Morant
Disseny i maquetació interior: Pilar Rubio Tugas
Maig del 2018

ECONOMISTES PROFETES

BREU ANTOLOGIA ECONÒMICA

Selecció i comentaris
José Ignacio González Faus

SUMARI

- 05** INTRODUCCIÓ
- 07** POBRESA I DIFERÈNCIES ENTRE ELS ÉSSERS HUMANS
- 10** CONSUMISME
- 13** EL MITE DEL MERCAT LLIURE I AUTOREGULAT
- 18** EL NOSTRE SISTEMA
- 25** FINANCIARITZACIÓ DE L'ECONOMIA
- 28** L'ECONOMIA QUE S'ENSENYA
- 31** JUDICIS ÈTICS
- 36** APÈNDIX. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

José Ignacio González Faus

Membre de l'Àrea Teològica de Cristianisme i Justícia. Entre les seves obres, cal esmentar *La humanidad nueva. Ensayo de cristología* (10a ed. 2016); *Acceso a Jesús* (10a ed. 2018) o *Proyecto de hermano, Visión creyente del hombre* (3a ed. 2000). Els seus darrers llibres són: *El rostro humano de Dios* (3a ed. 2015), *Otro mundo es posible... desde Jesús* (2009), *Herejías del catolicismo actual* (2013), *Confío. Comentario al Credo cristiano* (2014) i *¿El capital contra el siglo XXI? Comentario teológico al libro de Thomas Piketty* (2a ed. 2015). Escriu habitualment al diari *La Vanguardia*. Autor de nombrosos quaderns de Cristianisme i Justícia.

Per saber-ne més: [enllaç](#)

INTRODUCCIÓ

Aquesta antologia vol ser, en primer lloc, una vindicació dels economistes: contra ells s'ha dit que només serveixen per explicar per què van fallar les previsions optimistes que havien fet; recordem el diagnòstic de salut excel·lent de Lehman Brothers, dos dies abans que fes fallida, fet que alguns situen a l'origen de la crisi del 2008. I quan llegim la Declaració universal dels Drets Humans, fa la impressió que els economistes professen més aviat una declaració universal dels drets dels diners.

Però aquesta caricatura no és tota la veritat. És cert que tot sistema de poder té els seus «sacerdots» i que el sacerdoci és una de les fonts més grans de corrupció: per alguna cosa el cristianisme professa que només hi ha un sol sacerdoci etern i universal, que és el de Jesucrist. Però la realitat és que també hi ha grans economistes enemics del sistema, en què també es compleix una dita de Jesús: que els profetes són mal rebuts a la seva terra. Hi ha economistes que afirmen que la tasca de l'economia és «estudiar les causes i el remei de les desigualtats entre els homes». Algun dels autors citats aquí és fins i tot defensor del nostre sistema econòmic com el menys dolent; però té l'honradesa de reconèixer la seva malaltia, únic camí de guarir-la, si és que es pot guarir. En segon lloc, aquesta antologia vol ser un primer crit, donat des de la meua fe cristiana. Com a cristià que intento ser, crec fermament que les víctimes i els descartats d'aquesta història són els preferits de Déu i que una vida cristiana només ho és si s'enfoca al servei d'aquesta preferència. Déu no necessita cap més culte nostre. A Déu se l'ha de servir com Ell vol ser servit, no com ens sembli a nosaltres. Per això, des que vaig començar a ensenyar cristologia, he arribat a la conclusió que allò que Jesús anomenava el regne de Déu (i que és el regne de la llibertat de fills i la igualtat de germans) té molt a veure amb l'economia perquè té molt a veure amb la igualtat fraterna. Per això, avui la teologia hauria de dialogar amb l'economia, tant com en altres èpoques ha dialogat amb la filosofia i amb la cultura en general.

La tesi que sembla sorgir d'aquesta petita antologia és que el nostre sistema econòmic es fonamenta en una «opció preferencial pels rics», amb algunes gotes de tranquil·litzador de consciència de tant en tant. Això xoca frontalment amb la dada que els rics (els supermilionaris, diríem avui) són maleïts, segons l'evangeli.

Però quan un profeta parla d'economia la desautorització és molt senzilla: «tu no en saps, no ets economista», etc., cosa que és una d'aquelles mitges veri-

tats més perilloses que les mentides totals. Fa anys, la Política d'Aristòtil em va ensenyar una distinció fonamental entre economia i crematística. La primera és l'art d'administrar el que hi ha (i fer-ho créixer, si és possible); la segona és l'art d'enriquir-se. Doncs bé: no és gens irrellevant despertar la sospita que la majoria dels economistes més «oficials» no són economistes, sinó crematístics.

Per aquestes raons he intentat no parlar jo, sinó donar la paraula a una sèrie d'ensenyaments que no hem d'oblidar, i que he qualificat segons un índex de matèries, una mica arbitrari, però crec que suficient. La meva aportació es reduirà a un breu comentari a cada capítol de textos. Finalment crec necessari demanar al lector que no tingui pressa a l'hora de llegir aquest quadern. Hi ha textos que convé rellegir i pensar. Per a molts lectors és recomanable no passar d'un apartat per dia.

1. POBRESA I DIFERÈNCIES ENTRE ELS ÉSSERS HUMANS

Les diferències són cada vegada més grans

1. L'*Informe sobre el desenvolupament humà* de l'ONU més recent assenyala que la riquesa global dels primers 358 «multimilionaris globals» equival a la suma d'ingressos dels 2.300 milions de persones més pobres... Si (com va dir un crític nord-americà) els 358 decidissin quedar-se amb cinc milions de dòlars cadascun per poder mantenir-se i regalessin la resta, quasi es duplicarien els ingressos anuals de la meitat de població de la terra (Bauman, 95.96).

2. La *ratio* entre la retribució d'un director executiu i la d'un treballador mitjà a EUA se solia moure al voltant del 30-40/1, a la dècada del 1960-80. Des de començaments de la dècada de 1980 ha augmentat a gran velocitat, i a principis de la dècada de 1990 era de 100/1 i a la dècada de 2000 era de 300-400/1... L'any 2005, els directors executius de Suïssa i Alemanya cobraven respectivament el 64% i el 55% dels seus homòlegs nord-americans. Als suecs i neerlandesos només se'ls pagava al voltant del 44-40% de la retribució dels estatunidencs, i als japonesos, un miserable 25%... [D'altra banda], tant a Japó com a Europa, els salaris es troben essencialment al mateix nivell que a EUA (Chang, 175.177.178).

7

Relació entre riquesa i diferències

3. La distribució dels ingressos a EUA [el país més ric] és la més desigual, amb diferència, de tots els països rics... Tot i tenir la taxa més alta d'ingressos PPA*, EUA només figura cap al lloc número 30 en estadístiques de salut, com ara l'esperança de vida i la mortalitat infantil... La taxa de criminalitat, molt més alta a EUA que a Europa (hi ha 8 vegades més reclusos) i que al Japó (12 vegades més), indica que als EUA hi ha molta més marginalitat... La capacitat adquisitiva més gran dels ingressos mitjans d' EUA s'aconsegueix a costa del fet que molts habitants guanyin menys i treballin en condicions pitjors (Chang, 133.134).

4. J. K. Galbraith ha parlat d'opulència privada i misèria pública. És molt significatiu que es refereixi a EUA com el país més ric del món... Com hi pot ha-

* Paritat de Poder Adquisitiu (amb una mateixa quantitat, quina part de la cistella de la compra es podria comprar en diferents països).

ver misèria pública al país més ric i, en realitat, molt més encara que en altres països, dels quals el Producte Nacional Brut per habitant és molt més petit. Si el creixement econòmic aconseguit als EUA ha estat incapaç d'eliminar la misèria pública (és possible que fins i tot hagi anat acompanyat d'un augment d'aquesta), com es pot esperar amb una certa seguretat que el «creixement» futur la mitigués o l'anul·lés completament? (Schumacher, 283).

5. La igualtat d'oportunitats és el punt de partida d'una societat justa, però no n'hi ha prou. És evident que cal recompensar els individus si obtenen millors resultats, però la qüestió és si competeixen de veritat en les mateixes condicions que els seus competidors. Si un nen no rendeix prou bé a l'escola perquè té gana i no es pot concentrar en la classe, no es pot dir que no rendeixi perquè té menys capacitats intrínseques. Una competència justa només s'aconsegueix quan es dóna a aquest nen prou menjar, tant a casa amb prestacions familiars com a l'escola mitjançant un programa de beques de menjador. Si no hi ha un cert grau d'igualtat de resultats (que els ingressos de tots els pares superin un llindar determinat, per exemple, que permeti que els seus fills no passin gana), la igualtat d'oportunitats (com l'escolarització gratuïta) no té sentit... Per beneficiar-se de les oportunitats que se li brinden, la gent necessita poder-les fer servir... Per tal que els infants pobres tinguin com a mínim una oportunitat a la vida, ha d'existir una certa igualtat de resultats quant a ingressos paterns, si no és així, ni tan sols la gratuïtat de l'escolarització, del menjador, de les vacunes, etc., no es podrà traduir en una igualtat real d'oportunitats... Quan hi ha persones obligades a córrer els cent metres llisos amb sacs de sorra a les cames, el fet que no es permeti sortir amb avantatge no significa que sigui una cursa justa. La igualtat d'oportunitats és absolutament necessària però no suficient per construir una societat realment justa i eficaç (Chang, 237-38.243.45.47).

8

La pobresa és intrínseca al sistema

6. No es pot «guarir» la pobresa, perquè no és un símptoma de capitalisme malalt. Ben al contrari: és un senyal de vigor i bona salut, d'estímul per fer esforços més grans per l'acumulació... Fins els més rics del món es queixen de les coses de què han de prescindir... Fins i tot els més privilegiats estan obligats a patir l'ansia d'adquirir (Jeremy Seabrook, *The race for riches: the human cost of Wealth*, 15.19).

7. Aquesta «mà invisible del mercat» no du normalment al bé comú, sinó al dels qui tenen més poder o més diners. Aquesta suposició d'Adam Smith només es dóna si tots els qui busquen el seu interès particular estan en igualtat de

condicions. [Per això], a pesar de la gran riquesa que s'ha generat en les últimes dècades, hi continua havent persones que passen gana, que no en tenen prou per menjar i que viuen en condicions exagerades de penúria. Encara que hem globalitzat els drets de propietat intel·lectual, els drets dels propietaris de capital financer, no hem globalitzat els drets socials dels treballadors, o els drets ambientals (Lluch Frechina, 78.79).

8. Els estrangers que visiten un país no veuen gairebé mai les zones pobres, de les quals n'hi ha més a EUA que a Europa (Chang, 130).

COMENTARI

Les diferències i el seu creixement són intrínseques al sistema.

No cal afegir-hi gaire res, però sí que cal concretar aquesta formulació abstracta amb les dades que coneixem pels informes constants de la FAO, d'Oxfam-Intermon, d'Amnistia Internacional i d'altres entitats similars.

Per exemple: últimament s'ha repetit que 70 milions de persones (l'1% de la població mundial) té quasi tanta fortuna com el 99% restant; o que només 8 senyors tenen la mateixa fortuna que la meitat de la població més pobre del món. O que els nens d'aquesta Espanya que creix es troben en l'antepenúltim lloc de la UE (després de Romania i Grècia) pel que fa a pobresa i falta de futur.

Sí que interessa destacar, en canvi, que aquesta pobresa acostuma ser invisible. Tots ens resistim a mirar-la i preferim mirar cap a una altra banda. Cal un esforç exprés per acostar-s'hi i tractar-hi lentament. El problema de molts tècnics en economia és que tracten amb xifres i estadístiques, però no tracten amb persones.

Doncs bé: això és intolerable. Humanament i cristianament intolerable. Però, a més, és explosiu. El dia que esclati, serà hipocresia de part nostra donar totes les culpes als qui van fer esclatar la bomba i no als qui la van fabricar.

Perquè les diferències no afecten només els rics, sinó també els morts: que en un atemptat terrorista a Manchester morin més de 30 persones és criminal i dolorós, però encara resulta més inic i més trist que la mort de 50 subsaharians en una pastera a la mar d'Alboran tingui la meitat de ressonància pública i ens causi la meitat de preocupació que l'anterior. «Que potser aquests no eren homes?», caldria dir, tornant al famós sermó d'Antonio de Montesinos a La Hispaniola. Però el Mercat ens fa tornar així d'inhumans.

2. CONSUMISME

9. L'economia moderna té el consum com a únic fi i propòsit de tota activitat econòmica (Schumacher, 58).

10. Per obrir-se pas... cap al candel·ler de l'opinió pública, els béns, serveis i senyals han de despertar el desig, i per fer-ho han de seduir els eventuals consumidors i superar la competència. Però un cop aconseguit l'objectiu, han de cedir ràpidament el lloc a d'altres objectes de desig per no aturar la recerca global de guanys i més guanys, anomenada avui «creixement econòmic»... La formació que la societat contemporània brinda als seus membres està dictada sobretot pel deure de complir la funció de consumidor (Bauman, p. 105.106).

11. Es pot distingir entre necessitats veritables i falses. Són falses les que uns interessos particulars imposen a l'individu per reprimir-lo, les necessitats que perpetuen l'esforç, la misèria, l'agressivitat i la injustícia. Satisfer-les pot ser molt agradable per a l'individu, però aquesta felicitat no és una condició que s'hagi de mantenir i protegir si serveix per impedir el desenvolupament de la capacitat (la pròpia i la dels altres) de reconèixer la malaltia del tot i d'aprofitar les possibilitats de guarir-la. El resultat és, en aquest cas, l'eufòria dintre de la infelicitat. La majoria de les necessitats predominants de descansar, divertir-se, comportar-se i consumir d'acord amb els anuncis, d'estimar i d'odiar el que d'altres odien i estimen, pertany a aquesta categoria de necessitats falses... El desenvolupament i la satisfacció d'aquestes necessitats és heterònom... El predomini d'aquestes necessitats repressives és un fet acomplert, acceptat per ignorància i per derrotisme, però és un fet que ha de ser eliminat... Les úniques necessitats que poden, inequívocament, reclamar satisfacció són les necessitats vitals: aliment, vestit i habitatge en el nivell cultural que estigui a l'abast. La satisfacció d'aquestes necessitats és el requisit per satisfer totes les necessitats, tant les sublimades com les no sublimades (H. Marcuse, 35).

12. El tret decisiu de la societat industrial avançada és la sufocació efectiva d'aquelles necessitats que demanen ser satisfetes... mentre que sosté i absol el poder repressiu de la societat opulenta... Els controls socials exigeixen la necessitat aclaparadora de produir i combatre el malbaratament, la necessitat d'un treball embrutidor quan ha deixat de ser una veritable necessitat, la necessitat de maneres de descansar que alleugen i protegeixen aquest embrutiment, la necessitat de mantenir llibertats enganyoses com la lliure competència a preus

polítics, una premsa lliure que s'autocensura, una elecció lliure entre marques i gadgets (Marcuse, 37).

13. L'actual societat de consum és com un drogoaddicte que, per malament que es pugui sentir, troba extremadament difícil sortir de l'embolic (Schumacher, 162).

COMENTARI

Aquest capítol em sembla molt important perquè el consum esdevé una veritable droga, que ens embruteix i que a més obliga a produir no per a aquells que ho necessiten sinó per a aquells que poden pagar fins i tot el que no necessiten.

Els cristians, com a mínim, haurien de declarar una vaga decidida de consum a totes les mercaderies produïdes en condicions infames al tercer món (com la fàbrica de Bangladesh que es va incendiar fa pocs anys, amb més de mil morts, i on el Corte Inglés, entre d'altres, produïa moltes mercaderies). Però potser no n'hi ha prou amb això i, posats a somiar a l'estil de Luther King, potser seria possible esperar un dia en què el Papa i les autoritats de totes les esglésies cristianes proposessin als 2000 milions de cristians abstenir-se decididament de tot consum innecessari. El nostre sistema econòmic es paraltzaria, per descomptat, però potser aquesta seria l'única manera de canviar-lo.

11

Per si fos poc, el tema es complica amb la publicitat que, a més de ser força xarona la majoria de vegades, apel·la als nostres instints més baixos: «els ulls de tothom es fixaran en tu», o «un amor de mare es paga regalant-li una participació en una rifa de 17 milions d'euros». I se'ns explica que si et toca la primitiva has de fer el següent: comprar-te un iot, una avioneta particular, un cotxe esportiu d'últim model i una mansió (o més d'una, una a Madrid, una altra a París, una altra...).

Fins i tot en ràdios els informatius i les tertúlies dels quals intenten transmetre uns valors ètics, aquests queden pràcticament contradits quan es diu allò de «anem a publicitat», que és gairebé com dir: no facin cas del que hem dit ara, que els cridaran el contrari. Posats també a somiar, espero el dia en què la SER en lloc de presumir de ser la primera cadena d'oients, presumeixi de ser la que té menys publicitat d'aquesta mena. Perquè, a més, la publicitat és un dels principals actors d'aquesta globalització cultural que patim i en què només s'han globalitzat la coca-cola, els macdonalds, el rap, el dòlar i d'altres productes que no són, de cap manera, els millors del seu gènere. Quan érem criatures ja vam aprendre un refrany que deia: «on no hi ha publicitat resplendeix la veritat». Avui s'hi hauria d'afegir: on no hi ha publicitat s'amaga la qualitat.

En qualsevol cas, si molts ens decidíssim a consumir cristianament, això tindria una força subversiva enorme. Si totes les institucions eclesials ens hi esperonessin, d'una manera fraternal però seriosa, alguna cosa podria canviar en el nostre món.

3. EL MITE DEL MERCAT LLIURE I AUTOREGULAT

Descripció del mercat

14. Una economia de mercat és un sistema econòmic rígid, regulat i orientat únicament pels mercats. La tasca d'assegurar l'ordre en la producció i la distribució de béns és confiada a aquest mecanisme autoregulator. El que se n'espera és que els éssers humans es comportin de manera que pretenguin guanyar tants diners com sigui possible: aquest és l'origen d'una economia d'aquest tipus...

L'autoregulació implica que tota la producció [= no solament els béns produïts] està destinada a la venda al mercat, i que tots els ingressos en provenen. Existeixen, per tant, mercats per a tots els elements de la indústria, no solament per als béns (entre els quals figuren sempre els serveis), sinó també per al treball, la terra i els diners. [Però] el treball no és més que els mateixos éssers humans que formen la societat, i la terra no és més que el medi natural en què existeix cada societat. Incloure el treball i la terra entre els mecanismes del mercat suposa subordinar a les lleis del mercat la substància mateixa de la societat (Polany, cap. 6, p. 106, 126).

13

15. L'economia de mercat implica una societat en què les institucions se subordinen a les exigències del mecanisme del mercat. En la mesura que un sistema depèn completament de les funcions del mercat per salvaguardar les necessitats vitals, si es volen protegir els interessos comuns posats en perill per aquest sistema, s'ha de recórrer forçosament a les forces exteriors al propi sistema de mercat.

La feblesa congènita de la societat del segle XIX no rau en el fet que fos industrial, sinó que era una societat de mercat. La civilització industrial continuarà existint quan l'experiència utòpica d'un mercat autoregulator no sigui res més que un record (Polany, cap. 21, p. 391).

Crítiques

16. La ideologia del mercat lliure [= si alguna cosa existeix és perquè és el més eficaç (Chang 181)] que ha impregnat les nostres societats en les darreres tres dècades és tan poderosa que la gent vota els polítics que els perjudiquen i en

molts casos elegeix dirigents encara més dedicats a la ideologia del mercat lliure que els qui els manaven abans de la crisi, com és probable que passi a Espanya a les properes eleccions... L'ordre de lliure mercat no tenia res de «natural», la crisi de 2008 es podia haver evitat... (Chang, 18).

Si el mercat lliure actués per compte propi, acabaria substituint el 80 o 90% de treballadors autòctons per immigrants més barats i sovint més productius (Chang, 29).

17. Separar el treball de les altres activitats de la vida i sotmetre'l a les lleis de mercat equivaldria a anihilar totes les formes orgàniques de l'existència i substituir-les per una altra mena d'organització diferent, atomitzada i individual (Polany, cap. 14, p. 267).

18. L'economia de mercat parteix del supòsit que tots els agents econòmics són egoistes... El bonic del sistema de mercat és que canalitza el que sembla que és el pitjor aspecte de la naturalesa humana –l'interès o, si es vol, la cobdícia– i ho converteix en una cosa productiva i socialment beneficiosa... La qüestió és que molts actuem honradament fins i tot quan no estem subjectes a mecanismes ocults de càstig i recompensa. Per què no baixem d'un taxi sense pagar (almenys els que tinguin bones cames)? Com que el taxista no pot deixar abandonat el taxi gaire estona, tampoc no ens podrà seguir gaire lluny. Si vius en una gran ciutat, és pràcticament impossible que coincideixis amb el mateix taxista, o sigui que no s'ha de témer ni tan sols la venjança futura (Chang, 68.73).

14

19. Descartar el mite segons el qual la nostra economia es compon exclusivament d'egoistes racionals que interactuen seguint els mecanismes del mercat... En observar amb més deteniment les empreses, governs i països de més èxit, veiem que són els qui adopten aquest tipus de visió matisada del capitalisme, no la del mercat lliure tan simplista (Chang, 277).

20. El problema és que, per començar, no som racionals; i si la premissa de la racionalitat no s'aguanta, ens hem de plantejar els papers del mercat i del govern de manera molt diferent de com ho fa el marc de la fallada del mercat, la premissa del qual és també que som racionals... Si uns guanyadors del Nobel d'economia, uns grans banquers, uns gestors de fons d'inversió, unes prestigioses universitats i famosos dels més intel·ligents han demostrat no entendre el que fan, com acceptarem unes teories econòmiques que només funcionen perquè donen per fet que la gent és totalment racional? (Chang, 196.199).

21. La idea d'un mercat que es regula a si mateix era totalment utòpica. Una institució com aquesta no podia existir de manera duradora sense anihilar la substància humana i la naturalesa de la societat, sense destruir l'home i sense transformar l'ecosistema en un desert...; de l'home (amb el nom de treball) i de

la natura (amb el nom de terra) es feien mercaderies disponibles, coses a punt per negociar, que podien ser comprades i venudes a tot arreu a un preu anomenat salari, en el cas de la força del treball, i a un preu anomenat renda o arrendament, en allò que es refereix a la terra (Polany, cap. 1, p. 16; cap. 11, p. 216).

22. El lliure mercat..., contràriament al que afirmaven els seus defensors, alenteix l'economia, augmenta la desigualtat i la inseguretat i porta a cracs econòmics més sovintejats i de vegades gegantescs (Chang, 279).

23. Per construir una societat justa, caldria oblidar el mite que diu que ens paguen a tots segons el nostre valor individual... L'economia de mercat ens diu que si una cosa costa més que un altre producte comparable, ha de ser millor; o, dit d'una altra manera, que en els mercats lliures els productes (*inclosa la mà d'obra*) es paguen com es mereixen... Aquesta idea tan estesa que l'única manera que totes les persones rebin un salari correcte i, per tant, just, passa pel fet que els mercats segueixin el seu curs és un mite que convindria oblidar, entenent allò que té de polític el mercat... El límit del mercat s'estableix políticament, i els economistes favorables al mercat lliure són tan «polítics» com els qui volen regular els mercats (Chang, 49.55.52).

24. L'economia tracta amb les mercaderies d'acord amb el seu valor de mercat i no d'acord amb el que són intrínsecament (Schumacher, 42).

Alguns exemples

25. (A l'Àfrica), després de quasi 30 anys implantant polítiques «millors» (és a dir, lliure mercat), la renda per càpita es troba al mateix nivell que el 1980 (Chang, 144).

26. Amb unes poques excepcions, tots els països que actualment són rics, inclosos Gran Bretanya i EUA (suposades pàtries del lliure comerç i del lliure mercat), es van enriquir gràcies a barreges de proteccionisme, subvencions i altres polítiques que avui dia ells mateixos aconsellen que no adoptin els països en vies de desenvolupament. De moment, les polítiques de lliure mercat han enriquit pocs països i n'enriquiran pocs en el futur... Els EUA van ser el país més proteccionista del món durant quasi tota la fase ascendent (entre 1830 i 1940). Gran Bretanya va ser un dels més proteccionistes del món durant bona part de la seva ascensió econòmica (Chang, 88.95).

27. Durant la reunió de setembre de 1997, a Hong Kong, els directius del FMI i del Banc Mundial van criticar durament els mètodes alemanys i francesos de

donar feina a més persones. Aquests esforços eren contraris a la «flexibilitat del mercat laboral». Aquesta exigeix la derogació de lleis massa favorables a l'estabilitat i el salari, la desaparició de totes les «distorsions» que obstaculitzen la competitivitat pura, i trencar la resistència del moviment obrer a la pèrdua dels «privilegis adquirits» (Bauman, 146).

28. S'ha obligat molts països pobres, sobretot d'Àfrica i de Llatinoamèrica, a adoptar polítiques de lliure mercat per poder rebre préstecs d'organitzacions financeres internacionals afectes al lliure mercat (com el FMI i el Banc Mundial) i de governs de països rics que, en última instància, són també els que controlen el FMI i el Banc Mundial (Chang, 288).

COMENTARI

A partir de textos com aquests ha sorgit la distinció entre economia amb mercat i economia de mercat. El mercat és necessari, però només és un àmbit parcial de les relacions humanes. Quan ho envaeix tot, la societat esdevé un mer mercat i les relacions humanes es mercantilitzen. Perquè no solament els productes de la producció, sinó els mateixos mitjans de producció passen a ser objectes de mercat. Parlem tranquil·lament de «mercat de treball», sense adonar-nos que això vol dir mercat de treballadors, mercat d'éssers humans. Al seu torn, la terra esdevinguda matèria de mercat porta a la destrucció del planeta. I els diners convertits en matèria de mercat esdevenen usura: perquè l'interès ja no és una justa compensació, sinó una clara extorsió.

16

Quan totes les relacions humanes s'han mercantilitzat, es compleix el vers d'Antonio Machado: «només els necis confonen valor i preu», però amb l'agreujant que ara tots som necis, la nostra relació amb els altres recolza en el preu (què em poden costar o què en puc treure jo).

En un marc com aquest, els grans valors humans com l'amistat o la gratuïtat no tenen sentit. L'amor home-dona, en un marc així, acaba degenerant en agressions sexuals o en violència de gènere. I l'últim exemple podria ser aquesta disbauxa escandalosa que presenciem cada estiu amb el mercat de futbolistes, on centenars de milions volen obscenament per donar-nos l'estúpida satisfacció de creure que la meua ciutat és millor, no perquè tingui més valor sinó perquè ha mogut més diner amb menys ètica.

D'altra banda, expressions justificadores com la tan citada d'Adam Smith sobre la «mà invisible del mercat» poden valer per a una economia «amb» mercat, però menteixen si s'apliquen a una economia «de» mercat. Perquè Smith, amb aquesta suposada mà invisible, es refereix al diàleg entre dos coneguts

(el botiguer i el comprador), on l'interès de tots dos és que l'altre quedi content. Aquesta relació, en canvi, desapareix quan el mercat és una entitat gegantesca i anònima on no hi ha interlocutors i on moltes decisions es prenen a milers de quilòmetres de distància. L'agudesca de El Roto va publicar una vegada un acudit intítulat «la mà invisible del mercat». El dibuix mostrava una dona amb la bossa a l'espatlla mentre per darrere una mà li obre la bossa...

Un indicati que els polítics ja ho saben és que, quan s'acosten eleccions, tots parlen d'afavorir la «petita i mitjana empresa», cosa que, per descomptat, no faran mai, després. Molts economistes han assumit com a ideal l'expressió del canceller alemany L. Erhard: una «economia social de mercat». No hi ha res a dir, però em queda la pregunta de si és possible en una economia «de» mercat i no en una senzilla economia «amb» mercat. Perquè, quan tota la societat s'ha mercantilitzat no pot quedar espai per al que és social.

Les conseqüències d'aquesta falsificació de les relacions humanes apareixeran al capítol següent.

4. EL NOSTRE SISTEMA

La política sotmesa a l'economia

29. «Les democràcies polítiques que no democratitzen el seu sistema econòmic són intrínsecament inestables» (Piketty, 564; és una cita de Bertrand Russell). Sense autèntica transparència comptable i financera, sense informació compartida, no hi pot haver democràcia econòmica (Piketty, 641).

30. El liberalisme econòmic, parlant en propietat, és el principi rector d'una societat en què la indústria està fonamentada sobre la instrucció d'un mercat «autoregulator» (Polany, cap. 12, p. 243). Al segle XIX, Ricardo i Hegel van descobrir, des de posicions oposades, l'existència d'una societat que no està sotmesa a les lleis de l'Estat sinó que, més aviat al contrari, *sotmet l'Estat a les seves pròpies lleis* (cap. 10, p. 187).

31. La societat econòmica està sotmesa a lleis que no són lleis humanes... El control del sistema econòmic per part del mercat té efectes irresistibles en l'organització de la societat en conjunt: això significa simplement que la societat és gestionada en quant auxiliar del mercat. En lloc de fer que l'economia es vegi marcada per les relacions socials, són les relacions socials les que es troben tancades en l'interior del sistema econòmic (Polany, cap. 10, p. 208; cap. 5, p. 104-105).

32. En la mesura en què la societat estava conformada de manera que s'adaptés al mecanisme del mercat, les imperfeccions en el funcionament d'aquest creaven i acumulaven tensions en el cos social... (Polany, cap. 17, p. 321).

33. Els capitalistes van convertir la indústria en una fortalesa des de la qual governaven el país... Finalment va arribar el moment en què el sistema econòmic i el polític es van veure amenaçats per una paràlisi total. La població tenia por i la funció dirigent podia recaure en els qui oferien una sortida fàcil, fos quin fos el preu a pagar. Els temps estaven madurs per a la solució feixista (Polany, cap. 19, p. 369-370).

34. La teoria econòmica dominant no s'adona que els interessos de l'empresariat poden xocar amb els del país... Si ens deixem encegar per la ideologia dels mercats, per a la qual l'únic sector que pot escollir amb èxit els guanyadors és el privat, acabarem sense tenir en compte l'enorme ventall de possibilitats per al desenvolupament econòmic a través de la iniciativa pública, o d'esforços conjunts entre allò que és públic i el privat (Chang, 158.161).

35. Un dels errors més funests de la nostra època és creure que el problema de la producció s'ha resolt... Sense cap dubte, el «sistema» és dolent en molts aspectes i s'ha de canviar. Una de les raons principals per la qual el sistema és dolent, i tanmateix sobreviu, és aquesta opinió errònia que «el problema de la producció s'ha resolt»...

Aquesta il·lusió es deu principalment a la nostra incapacitat de reconèixer que el sistema industrial modern, amb tota la seva sofisticació intel·lectual, consumeix les bases mateixes sobre les quals s'ha aixecat. Fent servir el llenguatge dels economistes, el sistema viu de capital insubstituïble que alegrement és considerat una renda... La nostra tasca més important és sortir d'aquest pendent per on rellisquem. Què podem fer ara si encara estem insistint en la posició de «quan hem estat millor que ara»? (Schumacher, 11-12; 18-19).

Falsa globalització

36. Malgrat la transnacionalització creixent del capital, la majoria de les companyies transnacionals continuen sent empreses nacionals, amb activitat internacional, no empreses realment apàtrides... Malgrat la retòrica de la globalització, la nacionalitat d'una empresa continua sent cabdal per decidir on s'ubicaran les seves activitats d'alt nivell, com la I+D i l'estratègia (Chang, 99.112).

La teoria del «degoteig» com a justificació

37. A partir dels anys 80 hem donat als rics una part més gran del pastís, creient que generarien més riquesa i farien que el pastís fos més gran del que seria possible a llarg termini amb qualsevol altre sistema; i sí que s'han endut el tros més gran, però reduint el ritme de creixement... Aquesta idea, que rep el nom «d'economia de la filtració descendent», ensopega en el primer obstacle de la cursa. Malgrat l'habitual dicotomia de «política a favor dels rics que estimula el creixement» i «política a favor dels pobres que redueix el creixement», la primera no ha aconseguit accelerar el creixement durant les darreres tres dècades. Per tant, el primer graó de la teoria –la idea que donar-los als rics un tros més gros del pastís fa que el pastís esdevingui més gros– no s'aguanta. No ho fa tampoc la segona part de l'argumentació, és a dir, la idea que una riquesa més gran creada a dalt de tot s'acaba filtrant i beneficiant els pobres (Chang, 170.162).

38. Aquesta opinió, que mai no ha estat confirmada pels fets, expressa una confiança tosca i ingènua en la bondat dels qui tenen el poder econòmic i en els mecanismes sacralitzats del sistema econòmic imperant (Francesc, *Evangelii Gaudium*, 54).

39. La hipòtesi subjacent a aquesta conegudíssima tesi del «*trickle down*» (segons la qual els més pobres de la societat es beneficien a poc a poc de la riquesa cada vegada més gran dels rics)... aquesta hipòtesi no és acceptable (Giraud, 136).

Resistència als impostos directes

40. Després de la segona guerra mundial es va produir un increment ampli dels impostos progressius i de l'estat del benestar a la majoria dels països capitalistes rics. Tot i això (o en part a causa d'això) el període entre 1950 i 1973 va comportar les taxes més grans de creixement en aquests països, el que es coneix com a «edat d'or» del capitalisme. Abans, la renda per càpita en els països capitalistes rics solia créixer a l'1-1'5% anual. Durant «l'edat d'or», en canvi, ho va fer al 2-3% als EUA i Gran Bretanya, al 4-5 a l'Europa Occidental i al 8% al Japó. Des de llavors, aquests països mai no han aconseguit créixer més de pressa... Entre 1989 i 2006, el 10% més ric de la població d'Estats Units es va apropiat del 91% del creixement dels ingressos, mentre que l'1% més ric es va quedar amb el 59% (Chang, 167-171).

20

41. (Al segle xx) van ser les guerres les que van fer *tabula rasa* del passat i no l'amable racionalitat democràtica o econòmica... Entre els factors estructurals que van poder limitar la concentració de la riquesa a partir de la segona guerra mundial i que van contribuir a impedir –fins ara– la reconstrucció d'una societat de rendistes, trobem clarament la instauració d'un sistema fiscal molt progressiu, tant sobre els ingressos com sobre les riqueses i les successions (Piketty, 300-304).

Planificació? Intervenció de l'Estat?

42. Privatitzar tots els actius públics, una solució evocada de vegades amb tota la serietat del món, s'hauria de rebutjar de forma absoluta (Piketty, 607).

43. Les economies capitalistes estan planificades en gran mesura. Els governs de les economies capitalistes també practiquen la planificació, encara que no a tan gran escala com la planificació central comunista. Tots financen una part

significativa de les inversions d'I+D i infraestructures. La majoria planifiquen una porció considerable de l'economia mitjançant la programació de les activitats de l'empresa pública... Les economies capitalistes modernes es componen d'empreses jerarquitzades en alt grau, que planifiquen amb molt de detall les activitats, i fins i tot travessen les fronteres nacionals (Chang, 226.227).

44. Durant la segona guerra mundial, sense anar més lluny, totes les economies dels principals països capitalistes bel·ligerants (EUA, Gran Bretanya, Alemanya) tenien planificació central en tot menys en el nom... Unes certes formes de planificació no són incompatibles amb el capitalisme i fins i tot poden fomentar amb gran encert el desenvolupament capitalista... Creure que podem viure només amb el mercat és com creure que podem viure menjant només sal, perquè la sal és vital per a la nostra supervivència (Chang, 231.232.236).

45. A pesar de la importància del sector empresarial, donar el màxim grau de llibertat a l'empresa pot ser perjudicial, no solament per a l'economia d'un país, sinó per a les empreses mateixes. En realitat, no totes les regulacions són dolentes per als negocis. De vegades, els interessos a llarg termini del món empresarial aconsellen restringir la llibertat d'empreses concretes per tal que no destrueixin les reserves comunes de recursos necessaris per a totes elles, com els recursos naturals o la mà d'obra. Les regulacions també poden ajudar les empreses obligant-los a fer coses que a curt termini potser els resultaran costoses, però que, a llarg termini, n'augmentaran la productivitat col·lectiva, com és donar formació als treballadors. En última instància, el que importa no és la quantitat de les regulacions, sinó la qualitat (Chang, 216-217).

21

46. Encara una precarietat més gran pot fer que es treballi més, també implica que no es treballi en els llocs indicats. Personalment crec que és igual de problemàtica l'existència d'un gran nombre de «pobres amb feina» com als EUA, com les taxes d'atur que veiem a Europa, en general més elevades (Chang, 254.257).

47. Protegir l'home, la natura i l'organització de la producció era intervenir en els mercats del treball i de la terra, així com en el del mode d'intercanvi, els diners, i per tant, comprometre *ipso facto* l'autoregulació del sistema. I, atès que l'objectiu de la intervenció era restaurar la vida dels homes i del seu entorn, donar-los una certa seguretat en l'estil de vida, aquesta intervenció tendia necessàriament a reduir la flexibilitat dels salaris i la mobilitat del treball, a proporcionar estabilitat als ingressos, continuïtat a la producció, a afavorir la regulació pública dels recursos naturals i la gestió de les monedes per evitar canvis inquietants en el nivell dels preus...

La separació institucional de l'esfera política i de l'econòmica era, tanmateix, un element constitutiu de la societat de mercat i, per tant, havia de mantenir-se, per molt fortes que fossin les tensions (Polany, cap. 18, p. 343-344 i 346).

48. El principi del guany i del benefici resulta pernicios per a la felicitat de l'individu i per a la felicitat pública. Grans mals es derivaran d'aquesta situació, llevat que s'aconsegueixi fer fracassar les tendències intrínseques de les institucions de mercat... La Revolució industrial estava en vies de provocar una commoció social de proporcions aterradoras, i el problema de la pobresa només representava l'aspecte econòmic d'aquest esdeveniment. Owen tenia raó quan afirmava que, sense una intervenció ni una orientació legislativa, es produirien mals cada vegada més greus i permanents. En aquesta època no podia preveure que aquesta autodefensa de la societat, per la qual clamava de tot cor, resultaria incompatible amb el funcionament mateix del sistema econòmic (Polany, cap. 10, p. 212-214).

49. La idea que l'empresa privada s'adequa exactament a la idea del Mercat, que en un capítol anterior he denominat «la institució de l'individualisme i la irresponsabilitat»... perquè a l'empresa privada no li preocupa què és el que produeix, sinó quant guanya amb la producció (Schumacher, 266). El que està en joc no és ni l'economia ni el nivell de vida, sinó la cultura i la qualitat de vida (Schumacher, 271).

22

Una religió secular

50. Una societat regida principalment per la idolatria de l'«enriqui-vos» que celebra els seus milionaris com a herois (Schumacher, 265).

51. No té, doncs, res d'extraordinari que el liberalisme econòmic s'hagi transformat en una religió secular des del moment en què els grans perills d'aquesta aventura es van fer evidents. El *laissez-faire* no tenia res de natural; els mercats lliures mai no s'haurien format si no s'hagués permès que les coses funcionessin al seu aire. De la mateixa manera com les manufactures de cotó –principal indústria del lliure-canvi– foren creades amb l'ajuda de tarifes proteccionistes, primes a l'exportació i ajudes indirectes als salaris, el mateix *laissez-faire* fou imposat per l'Estat...

Si no hagués estat per la perseverança obstinada i interessada dels portanveus de l'economia liberal en els seus errors, els representants de la raça humana, així com les masses d'homes lliures, haurien estat més ben proveïts per afrontar l'ordalia de l'època, i fins i tot haurien pogut evitar aquesta espantosa guerra... Els seus defensors repeteixen, amb variacions infinites, que, sense la intervenció de les polítiques preconitzades pels que el criticaven, el liberalisme hauria mantingut les seves promeses, i que els responsables dels nostres mals no són el sistema de competència i el mercat autoregulator, sinó les ingerèn-

cies en aquest sistema i les intervencions en el mercat (Polany, cap. 12, p. 228-229 i 234-235).

52. La religió de l'economia té el seu propi codi d'ètica, i el primer manament és comportar-se econòmicament en qualsevol circumstància, quan un està produint, venent o comprant (Schumacher, 44).

Judicis globals

53. Els errors més cridaners de la societat econòmica en què vivim són el seu fracàs a l'hora de prendre mesures necessàries per a l'ocupació plena i el repartiment arbitrari i injust de la riquesa i dels ingressos (Keynes, 305).

54. Si no renunciem des d'aquest mateix instant als principis que ens han fallat i que continuen frenant-nos, ens esperen nous desastres semblants... És l'hora d'incomodar-se (Chang, 289).

COMENTARI

El judici final de Keynes (text 53) resulta definitiu, precisament perquè és un economista del sistema. Un sistema que produeix cada vegada més diferències injustes i cada vegada menys ocupació, i pitjor, no pot ser acceptat per un cristià.

I al costat d'aquest judici final, la primera cita de B. Russell (text 28). A la llarga, la societat del mercat ha portat a fer que la política quedi sotmesa a l'economia i que la nostra aparent democràcia política sigui en realitat una dictadura econòmica. Com va declarar una vegada l'expresident del Brasil, I. Lula, «jo tinc el govern, però no tinc el poder».

En efecte, cada vegada passa més que les eleccions no les guanya qui presenta un millor programa, sinó qui té més diners per fer propaganda.

Se'ns diu que cal créixer per poder repartir, però el sofisma latent rau en el fet que el sistema només creix a base de no repartir o de repartir el mínim possible, d'on prové el rebuig a la teoria del «*trickle down*». Segons una coneguda paràbola evangèlica, no perquè Epuló en tingui més arribaran algunes engrunes a la boca de Llätzer.

La pseudo-teologia en què recolza el sistema porta també a fer que la cultura sigui cada vegada més una «serventa de l'economia» (com abans es deia que la filosofia era «*ancilla theologiae*»), i hi contribueix decisivament la majoria dels mitjans de comunicació que estan al servei del sistema.

Llavors sorgeix la pregunta de si el sistema s'ha de canviar o s'ha de reformar. Aquesta pregunta ha donat lloc a mil discussions falses perquè sembla clar que, fins i tot en cas de canviar-lo, aquest canvi no es pot fer tot de cop sinó a base de passes que hi condueixin. Marx ja va avisar que és impossible la revolució en un sol país (i avui encara menys que al seu temps):

La pregunta torna a sorgir llavors a propòsit de si el sistema accepta, en realitat, ser reformat. Fa la sensació que no. La gran aportació del comunisme va resultar ser la por que va infondre al nostre sistema i que, en finalitzar la segona guerra mundial, el portà a acceptar una sèrie de reformes, que caben en la renúncia a la recerca del «màxim benefici», la qual permetia: poder sindical, impostos molt forts, estat del benestar... Aquestes reformes van donar lloc al que molts anomenen «l'edat d'or del capitalisme». Però des de la caiguda del comunisme el 1989, cada cop és més clar que el sistema es nega a mantenir aquelles reformes i avui assistim al seu desmantellament lent, però sistemàtic, sempre amb el fals argument que només es pretén reformar-les perquè puguin subsistir.

En resum, cal prendre's molt seriosament l'avís de B. Russell: sense democràcia econòmica no hi podrà haver democràcia política. Polany també en suggereix alguna cosa quan, als capítols finals, mostra el feixisme com una conseqüència lògica (no com una contradicció) del nostre sistema. El nostre problema és que, si les coses són així, quan arribi aquesta débacle ja serà massa tard per poder-hi lluitar en contra.

5. FINANCIARITZACIÓ DE L'ECONOMIA

55. Per despertar la confiança dels inversors i animar-los a invertir, cal un control més estricte de la despesa pública, una reducció de la càrrega impositiva, una reforma del sistema de protecció social i «desmantellar les rigideses del mercat laboral»* (Hans Tietmeyer, president del Banc Federal Alemany, citat a Bauman 136).

* «el que s'anomena eufemísticament flexibilitzar el mercat laboral» (Chang, 85)

56. Als anys vuitanta es va trobar el Sant Grial: el van anomenar «principi de maximització del valor de l'accionista». Per fer-ho el primer pas era augmentar al màxim els beneficis, retallant despeses de forma inexorable: salaris, inversions, directius de nivell mitjà, etc. Aquesta aliança contra natura entre els gestors professionals i els accionistes es va finançar, sencera, esprenent les altres parts interessades en l'empresa: es van retallar plantilles sense pietat, molts empleats foren acomiadats per tornar-los a contractar com a treballadors no sindicats, amb menys sou i prestacions menors, i es van eliminar els augments salarials (sovint per expedients de deslocalització de l'empresa o d'externalització de la producció a països amb els sous baixos, com la Xina i l'Índia, o amenaçant de fer-ho). També es va espremer els proveïdors i els seus empleats, retallant constantment els preus de compra, al mateix temps que es pressionava el govern perquè reduís els impostos a les empreses... Per si la transformació immediata dels ingressos en beneficis no fos prou greu, el cert és que el constant augment de proporció dels beneficis en la renda nacional des dels anys vuitanta no s'ha traduït en inversions més grans... N'hi ha prou de veure com General Motors ha dilapidat el domini absolut de la indústria automobilística mundial i com ha acabat fent fallida al mateix temps que es mantenia en primera línia de la maximització del valor de l'accionista, reduint les plantilles i evitant per sistema les inversions (Chang, 41.42.43.46).

25

57. S'han diluït les fronteres entre el capital industrial i el capital financer i companyies com GM i GE han tret més beneficis en les finances que en la indústria (Chang, 111).

58. Per evitar que el futur porti noves crisis financeres d'aquesta mena, hem de restringir severament la llibertat d'acció en el mercat financer. Mentre no entenguem a fons el mecanisme d'un instrument financer i els seus efectes a la resta del sector financer (i de l'economia en general), s'ha de prohibir, cosa que comportarà prohibir molts dels complexos derivats financers, els mecanismes i efectes dels quals han demostrat ser intel·ligibles fins i tot per als suposats experts (Chang, 203).

59. L'agilitat més gran de les finances ha desembocat també en una inestabilitat financera més gran i en una precarietat laboral més gran (conclusió necessària per repartir beneficis ràpids)... Si no reduïm la diferència de velocitat entre les finances i l'economia real, no fomentarem la inversió a llarg termini ni el creixement real, perquè les inversions productives sovint triguen molt a donar fruits (Chang, 285).

60. En enaltir la cerca de l'interès material per part de les persones i de les empreses, hem creat un món on l'enriquiment material les absol totes dues de qualsevol altre compromís amb la societat, i de pas hem deixat que els nostres banquers i gestors de fons destruïssin directament o indirecta llocs de treball, tanquessin fàbriques, perjudiquessin el nostre medi ambient i fessin malbé el sistema financer mateix, en la cerca de l'enriquiment individual... Cal reformar el sistema financer per reduir la influència dels accionistes a curt termini, per tal que les empreses puguin permetre's uns objectius diferents a la maximització del benefici a curt termini (Chang, 281-282).

61. Quan la taxa de rendiment del capital supera de manera constant la taxa de creixement de la producció i de l'ingrés (cosa que succeïa fins al segle XIX i amenaça tornar-se la norma del segle XXI), el capitalisme produeix mecànicament desigualtats insostenibles, arbitràries que qüestionen de manera radical els valors... en què es fonamenten les nostres societats democràtiques (Piketty, 15).

26

62. No hi ha cap força natural que necessàriament redueixi la importància del capital i dels ingressos resultants de la propietat del capital al llarg de la història... Si veritablement es desitja fundar un ordre social més just i racional, basat en la utilitat comuna, no n'hi ha prou de recórrer als capricis de la tecnologia (Piketty, 257-258).

63. Seria il·lusori imaginar que, en l'estructura del creixement modern, o en les lleis de l'economia de mercat, hi hagués forces de convergència que conduïssin de forma natural a una reducció de la desigualtat patrimonial o a una estabilitat harmoniosa (Piketty, 414). A partir d'un cert llindar, el capital tendeix a reproduir-se sol i a acumular-se més enllà de tot límit (Piketty, 435).

COMENTARI

Aquí torna a aparèixer el que hem dit al final del capítol 3 sobre els diners com a producte de mercat (i no com a pur mitjà de producció). Això obliga a tornar a pensar molt seriosament la moralitat de l'interès des del principi que és legítim un interès que sigui compensació per possibles riscos o pèrdues, però no

un interès com a font de nous ingressos. És a dir: intentant distingir entre l'interès i la usura. En aquest últim cas, la dura crítica d'Aristòtil recupera tota la seva vigència: és un dels vicis humans més baixos, comparable al proxenetisme, perquè abusa de la necessitat dels altres per a l'enriquiment propi.

Al costat d'això, i atenent sobretot a l'economia dels serveis, la distinció entre accionistes i usuaris va marcant les empreses, que s'inclinen cada vegada més per servir aquells abans que aquests. La tan pregonada competitivitat del mercat no es dona ara per servir millor a l'usuari, sinó per captar més accionistes, els quals són més útils per incrementar el capital. I sense perill que l'usuari acudeixi a un altre lloc (en cas que això fos possible) perquè també allí es funcionarà de la mateixa manera. Després (i posant en joc allò que «la hipocresia és un homenatge del vici a la virtut»), es lloarà la llibertat, dient allò de «els agraïm que hagin elegit els nostres serveis» quan, en el 90% dels casos, l'usuari podria respondre que no tenia cap altra elecció.

6. L'ECONOMIA QUE S'ENSENYA

64. L'assumpte de la distribució de la riquesa és massa important per deixar-lo en mans dels economistes (Piketty, 16).

65. L'economia que s'imparteix en les aules universitàries està massa allunyada de la realitat perquè tingui utilitat pràctica. J. K. Galbraith va exagerar (no hi ha dubte) en dir que l'economia és extremadament útil per donar feina als economistes, però potser no anava gaire desencaminat. És cert que, al món real, l'economia no sembla molt rellevant per a la gestió econòmica. En realitat encara és pitjor: hi ha raons per pensar que les ciències econòmiques poden ser perjudicials per a l'economia (Chang, 271.272).

66. En termes generals, [els economistes] han formulat teories que justificaven les polítiques que han generat un creixement més lent, una desigualtat més gran, uns llocs de treball menys segurs i unes crisis financeres més freqüents. A més, han pressionat a favor de polítiques que afeblen la perspectiva de creixement a llarg termini en els països en vies de desenvolupament... Si això fos poc, han aportat arguments que insisteixen en el fet que tot allò que a molta gent els sembla massa qüestionable dins de l'economia mundial (com és l'augment de la desigualtat, els sous astronòmics dels executius, la pobresa extrema en els països pobres) és absolutament inevitable tenint en compte la naturalesa humana (egoista i racional) i de la necessitat de recompensar les persones en funció de les seves aportacions productives. Molts dels actes que han salvat el món no eren vistos amb bons ulls pels economistes de lliure mercat, ni ho són pels d'avui dia (Chang, 273.275.276).

67. Em van educar en la creença que la posició de l'església medieval davant dels tipus d'interès era absurda per naturalesa, i que les elucubracions subtils sobre la diferència entre el rendiment del préstec monetari i el benefici de les inversions actives eren simplement intents jesuítics de trobar una sortida pràctica a una teoria sense sentit. Però ara llegeixo aquells estudis com un esforç honrat intel·lectual, per distingir allò que la teoria clàssica havia barrejat de manera molt confusa; el tipus d'interès i la capacitat de rendiment marginal del capital; perquè avui es veu clar que les disquisicions dels escolàstics busquen una fórmula de mantenir alta la corba d'eficiència marginal del capital, tot mantenint baixos els tipus d'interès... (Keynes, 292-293).

68. Els mateixos economistes, igual com la majoria d'especialistes, pateixen normalment una mena de ceguesa metafísica, suposant que tenen una ciència

de veritats absolutes i invariables, sense condicionaments. Alguns arriben tan lluny que afirmen que les lleis de l'economia són tan dependents de la «metafísica» o dels «valors morals» com la llei de la gravitació (Schumacher, 54).

69. De la mateixa manera que es va haver d'abandonar la concentració prioritària de la ciència del segle XIX en els aspectes mecànics de la realitat, perquè gran part de la realitat no s'hi adequava, així mateix s'ha hagut d'abandonar la concentració prioritària de la vida dels negocis en l'aspecte dels «beneficis», perquè fracassa a l'hora de satisfer les necessitats de l'home (Schumacher, 267).

70. La disciplina econòmica no ha abandonat la passió infantil per les matemàtiques i les especulacions purament teòriques i sovint molt ideològiques, en detriment de la recerca històrica i de la reconciliació amb la resta de ciències socials. Molt sovint els economistes es preocupen sobretot per petits problemes matemàtics que només els interessen a ells, cosa que els permet donar-se, sense gaires dificultats, *aparences de científicitat* i els evita haver de contestar les preguntes molt més complicades que els fa la gent que els envolta (Piketty, 47).

71. La «vulgata» que tradicionalment s'ensenya en les «*business schools*» de tot el món sobre l'eficàcia dels mercats financers és una mera faula. Atès que el valor fonamental d'un actiu financer no té relació intrínseca amb el preu de mercat, això implica que les normes comptables internacionals... amb prou feines tenen sentit econòmic (Giraud, 61).

72. En el vocabulari condemnatori corrent, hi ha poques paraules que siguin tan concloents com la paraula «antieconòmic». Si una activitat ha estat etiquetada com a antieconòmica, no solament és qüestionat el seu dret d'existir sinó que és negat amb energia... [Però] l'economia opera legítimament i útilment dins d'un marc «donat» que està assentat fora del càlcul econòmic. Podríem dir que l'economia no s'aguanta sobre els seus peus, que és un cos de pensament «derivat» de la metaeconomia. Si l'economista deixa d'estudiar metaeconomia o, encara pitjor, si roman en la ignorància que hi ha límits per a l'aplicabilitat del càlcul econòmic, és probable que caigui en una mena d'error similar al de certs teòlegs medievals que intentaven dilucidar problemes de física mitjançant cites bíbliques. Tota ciència és beneficiosa en els seus propis límits, però tan aviat com els transgredeix esdevé dolenta i destructiva (Schumacher, 40.45).

73. L'economia s'ensenya sense posar atenció al concepte de naturalesa humana que hi ha subjacent a la teoria econòmica actual. En realitat, els economistes mateixos sembla que ignoren el fet que aquest punt de vista és implícit en l'ensenyament i que quasi totes les seves teories haurien de canviar si ho fa aquest concepte (Schumacher, 97).

COMENTARI

Dites per economistes de primera classe, totes aquestes crítiques repetides són d'una enorme serietat. L'economia que s'ensenya parteix d'un pressupòsit fals: que l'ésser humà és un «consumidor, racional i lliure».

Per sort, els humans som (o podem ser, almenys) alguna cosa més que consumidors. A més, corregint Aristòtil, l'home no és un «animal racional», sinó un «animal que racionalitza les seves pulsions» (sobretot les econòmiques) i finalment, davant del consum, som molt poc lliures i la publicitat acaba de privar-nos de la poca llibertat que ens quedava.

Tanmateix, s'ha fet una mena de «pensament únic» imposat inquisitorialment, partint d'aquest pressupòsit. Una prova n'és la carta que va fer pública un grup d'estudiants d'economia de dinou països del món, l'any 2000, demanant simplement que en la docència no s'ensenyés només una escola econòmica, sinó totes, per poder comparar i elegir. «Ja no volem fer veure que estudiem aquesta ciència autista que se'ns intenta imposar. No demanem l'impossible, sinó només el que el sentit comú pot suggerir a qualsevol».

Però això resulta cada vegada més difícil quan sabem que professors d'economia d'universitats tan acreditades com Harvard i Columbia sucumbeixen a la temptació dels diners i es deixen corrompre per multinacionals, bancs d'inversió i altres, per «ensenyar» que l'economia existent és la millor i l'única possible (NB: se'n poden veure els testimonis en el text de la pel·lícula *Inside Job*, reproduït al meu llibre *El amor en tiempos de cólera... económica*, apartat 4.3, p. 270-276).

Sembla evident que totes aquestes dades exigeixen, per acabar, un seriós judici ètic. Donarem la paraula, també, a l'ensenyament d'alguns papes.

7. JUDICIS ÈTICS

74. És sabut que la producció actual és suficient i, tanmateix, hi ha milions de persones que pateixen i moren de fam; això, estimats amics, constitueix un *autèntic escàndol* (Francesc a la FAO, juny del 2013).

Falsificació de la llibertat

75. La separació institucional d'allò polític i d'allò econòmic, que es va manifestar com un perill mortal per a la substància de la societat, va produir quasi automàticament la llibertat al preu de la justícia i de la seguretat... Per al representant del liberalisme econòmic, la idea de llibertat es tradueix en un al·legat pur i simple de la lliure empresa –que a l'actualitat es veu reduïda a una ficció per la dura realitat dels trusts gegants i del poder principesc dels monopolis... La privació total de llibertat en el feixisme és, parlant amb propietat, el resultat fatal de la filosofia liberal que pretén que el poder i la coacció constitueixen el mal, i la llibertat exigeix que no tinguin cabuda a la comunitat humana (Polany, cap. 21, p. 400-401).

31

Felicitat il·lusòria

76. Tenim la temptació de pensar que la possessió, els diners, el poder és el que dóna la felicitat. Però tots sabem que no és així. La possessió, els diners, el poder, poden oferir un moment d'embriaguesa, la il·lusió de ser feliços, però al final ens dominen i ens porten a voler tenir-ne cada vegada més, a no estar mai satisfets. I acabem enfiats però no alimentats; i és molt trist veure una joventut enfiada però dèbil (Francesc a la JMJ de Brasil, 25 de juliol de 2017).

Atac a la dignitat

77. On no hi ha feina hi manca la dignitat. I això no és un problema... només d'Itàlia o d'alguns països d'Europa; és la conseqüència d'una elecció mundial,

d'un sistema econòmic que porta a aquesta tragèdia, un sistema econòmic que té al centre un ídol que s'anomena diner... He dit treball digne i ho subratllo; perquè, lamentablement, especialment quan hi ha crisi i la necessitat és forta, augmenta el treball inhumà, el treball esclau sense la seguretat justa o bé sense el respecte a la creació... (Francesc a Cagliari, el 22 de setembre de 2013).

78. En l'entusiasme produït pel descobriment dels poders científics i tecnològics, l'home modern ha construït un sistema de producció que viola la naturalesa i una mena de societat que mutila l'home. Es creu que només que hi hagués més i més riquesa, tot el restant estaria solucionat. Es consideren totpoderosos els diners; si no poden comprar valors immaterials com la justícia, l'harmonia, la bellesa i fins i tot la salut, pot fer oblidar-ne la necessitat, o compensar-ne la pèrdua (Schumacher, 305).

Responsabilitat dels polítics

79. L'Església insisteix que el bé comú no ha de ser només un simple afegit, una simple idea secundària en un programa polític. L'Església convida els governants a estar veritablement al servei del bé comú dels seus pobles (Francesc als ambaixadors, el 16 de maig de 2013).

«Pecat estructural»

80. La necessitat de resoldre les causes estructurals de la pobresa *no pot esperar...* Els plans assistencials que atenen segons quines urgències només s'haurien de pensar com a respostes passatgeres. Mentre no es resolguin radicalment els problemes dels pobres, renunciant a l'autonomia absoluta dels mercats i de l'especulació financera, i atacant les causes estructurals de la manca d'equitat, no es resoldran els problemes del món i en definitiva cap problema (Francesc, EG 202).

81. El conflicte actual, altament interdependent, exigeix un marc financer mundial amb regles pròpies justes i clares, per tal d'aconseguir un món més equitatiu i solidari, en el qual sigui possible derrotar la fam, oferir a tothom un treball digne, un habitatge decent i l'assistència sanitària necessària. (Francesc a V. Putin, el 4 de setembre de 2013).

Violència injusta

82. Si l'obrer, obligat per la necessitat o assetjat per la por d'un mal més gran, accepta, sense voler-la, una condició més dura perquè la imposa l'amo, això és, sens dubte, *suportar una violència* contra la qual reclama la justícia (Lleó XIII, *Rerum novarum*, 1891)

83. Resultava irrellevant que el treballador aturat no fos responsable de la seva situació. La qüestió no consistia a saber si el treballador havia aconseguit feina o no, en cas que l'hagués buscada de debò, sinó en el fet que, *excepte si el treballador tenia l'opció de triar entre morir de gana o anar a l'odiada workhouse* [cases per a indigents no aptes físicament per al treball], *el sistema de salaris s'enfonsaria* i duria així la societat cap a la misèria i el caos. Es reconeixia que això equivalia a penalitzar els innocents. La perversió i la crueltat radicaven precisament en el fet d'emancipar el treballador, amb la intenció explícita de convertir en una amenaça real la possibilitat de morir de gana. Aquesta manera de fer permet comprendre el sentiment lúgubre, de desolació, que percebem en les obres dels economistes clàssics (Polany, cap. 19, p. 353).

33

Falsificació del dret de propietat

84. Tota persona té el dret de trobar a la terra el que necessita... Tots els altres drets, siguin els que siguin, inclòs el dret de propietat i lliure comerç, estan subordinats a aquell; no han de fer nosa, sinó, ben al contrari, facilitar-ne la realització. És un deure greu i urgent fer-los tornar a la seva finalitat primitiva. La propietat no és per a ningú un dret incondicional i absolut... El bé comú exigeix de vegades l'expropiació. Per desgràcia, en aquestes noves condicions s'ha construït un sistema que considera el profit com a motor essencial del progrés econòmic, la concurrència com a llei suprema de l'economia, la propietat privada dels mitjans de producció com un dret absolut sense límits ni obligacions socials corresponents. Aquest liberalisme sense fre, que condueix a la dictadura, fou denunciat per Pius XI com a imperialisme internacional dels diners (Pau VI, *Populorum progressio* 1967).

85. El que és suficient és bo, i més del que és suficient, dolent (Schumacher, 307).

Les preguntes decisives

86. Creiem profundament que l'altre és, sobretot, una amenaça per a nosaltres, un rival, un competidor o, al contrari i amb independència de les vicissituds d'alguns, l'altre és una promesa d'una vida feliç? L'orientació de la meua vida sencera es troba en part determinada per la resposta eventualment implícita, que sigui capaç de formular per mi mateix a aquesta qüestió existencial. Aquesta mateixa resposta informa igualment l'orientació de la nostra societat (Giraud, 197).

87. Desatendre el clamor dels pobres, quan nosaltres som els instruments de Déu per escoltar el pobre, ens situa a fora de la voluntat del Pare (Francesc, *La joia de l'evangeli*, 187).

88. [Un dia] podem retornar als millors principis de la religió: que l'avarícia és un vici, que la usura és un pecat i l'amor als diners és detestable... Però compte! encara no ha arribat aquesta hora, i durant uns cent anys haurem de fer veure que el que és brut és noble i que el que és noble és brut: perquè ara el brut és rendible i el noble no ho és; l'avarícia, la usura i la desconfiança han de ser els nostres déus durant un temps, perquè només així sortirem del túnel de les necessitats econòmiques a la llum del dia. Després, quan hom ja tingui l'existència assegurada, serà raonable preocupar-se per l'existència dels altres (J. M. Keynes: *Economic possibilities for our grand children*).

COMENTARI

La idolatria del diner i del màxim benefici no ens ha fet més feliços, però en canvi ens ha tret llibertat, ultratja la nostra dignitat i exerceix una autèntica violència contra molts éssers humans. El text final de Keynes és el millor judici ètic sobre el nostre sistema, precisament perquè ve d'algú que n'és partidari. Enlluernat per l'eficàcia (criminal) del sistema, Keynes va creure que convindria mantenir-la un temps per tornar després a l'ètica. El seu text és de 1930. Quan ja gairebé s'han complert aquests cent anys, no hem millorat: continuem necessitant anomenar just l'injust, i aquesta necessitat durarà sempre perquè és intrínseca al sistema. És el que ha passat, fins a cert punt, a Rajoy amb la nostra reforma laboral: la presumpta eficàcia ha estat fruit de la profunda injustícia, i ara que creixem econòmicament, la mateixa UE i el FMI li recomanen que la mantingui i que no afluixi.

Joan Pau II va encertar-la, doncs, plenament, quan va parlar a Puebla d'un sistema que produeix «rics cada cop més rics a costa de pobres cada vegada més

pobres». I si les coses són així, un cristià mai no podrà ser defensor d'aquest sistema, tot i que, com he dit abans, no sapiguem gaire com canviar-lo. Però per trobar-hi solució és imprescindible començar reconeixent la malaltia.

En aquest sentit, vaig parlar en una altra ocasió de la SIDE (síndrome d'immunodeficiència econòmica), com a característica de la nostra època actual. Quan la SIDA va aparèixer tampoc ningú no sabia com combatre-la. Però, com que la malaltia afectava també els rics, es va començar a investigar i s'ha arribat almenys a trobar vacunes i pal·liatius. Molta gent diu que aquests camins de solució ja els tenim, i apunten, sobretot, a acabar radicalment amb els paradisos fiscals i a arribar a una fiscalitat seriosa i progressiva, camins als quals convindria afegir l'acabament del negoci de les armes (i una mica de la vaga de consum de què parlàvem anteriorment). Segurament tenen raó; però és innegable que falta voluntat. Aquí és on la radicalitat hauria de ser un imperatiu moral per a tot cristià, perquè no solament ens hi juguem l'ètica, sinó que ens hi estem jugant també el futur de la terra i de la nostra espècie. Si continuem així, la mare terra s'acabarà venjant i castigant-nos per tot el mal que hem fet als milers de milions de fills de la terra.*

Acabo, doncs, repetint un cop més el tòpic d'Ignacio Ellacuría: «el nostre món tan amenaçat només pot tenir solució en una civilització de la sobrietat compartida. Qui tingui orelles per escoltar que escolti».

* I si a algú li sembla exagerada aquesta afirmació, que llegeixi l'article d'Ignacio Ramonet «El gran sueño africano», al número de juliol (2017) de *Le Monde Diplomatique*, p. 1 i 9».

ÀPENDIX. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BAUMAN, Zigmunt (2015⁸). *La globalización. Consecuencias humanas*. México: FCE.

CHANG, Ha-Joon (2012). *23 cosas que no te cuentan sobre el capitalismo*. Barcelona: Debate.

GIRAUD, Gaël (2013). *La ilusión financiera*. Maliaño (Cantabria): Sal Terrae.

LLUCH FRECHINA, Enrique (2015). *Una economía que mata*. Madrid: PPC.

MARCUSE, Herbert (1993). *El hombre unidimensional. Ensayo sobre la ideología de la sociedad industrial avanzada*. Barcelona: Orbis.

PIKETTY, Thomas (2014). *El capital en el siglo XXI*. México: FCE.

POLANY, Karl (1989). *La gran transformación. Crítica del liberalismo económico*. Madrid: La Llevir-Virus.

36

SCHUMACHER, Ernst (2011). *Lo pequeño es hermoso. Economía como si la gente importara*. Madrid: Akal.

the 1990s, the number of people in the world who are illiterate has increased from 400 million to 600 million.

It is not only the illiterate who are at risk of being left behind. The world's population is growing rapidly, and the number of people who are poor is increasing. In 1990, there were 1.2 billion people living on less than \$2 a day. By 2000, there were 1.5 billion, and by 2010, there will be 2 billion.

The world's population is also becoming more diverse. There are now over 200 different languages spoken in the world, and the number of people who speak a language other than their own is increasing. This diversity is a source of strength, but it also presents a challenge for education.

Education is the key to solving these problems. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

Education is the key to a better future. It is the only way to ensure that everyone has the opportunity to improve their lives. Education is also the only way to ensure that the world is a better place for everyone.

col·lecció virtual

1. Mons. Romero, un defensor profètic dels Drets Humans. Xavier Alegre
2. Treinta años de reformas laborales en España.* Joan Coscubiela i Eduardo Rojo
3. Al qui tè, li donaran encara més; al qui no tè, li prendran tot. José Eizaguirre
4. Injusticia i ineficàcia. Una anàlisi crítica de la reforma laboral 2012. Julia López
5. Les finances al servei del bé comú i de la pau. Mario Toso
6. Un salari que respongui a la dignitat humana i al bé comú. Jesús Renau
7. Deu barques varades a la platja. Josep Lluís Iriberrí
8. Reflexions sobre "espiritualitat del treball" en temps de precarietat. Dario Mollà Llácer
9. Immigració i noves cruïlles. Alberto Ares
10. Què ens hi juguem? Diversos Autors
11. Romeros d'Amèrica. José I. González Faus
12. Recés a la ciutat. Pepa Torres Pérez
13. Vides Illurades: Teresa de Jesus Ramirez i Dorothy Stang. Clara Maria Temporelli
14. Economistes profetes. José I. González Faus

* Títols editats només en castellà

La col·lecció virtual és el recull de materials publicats exclusivament al web. Aquí hi trobareu quaderns que per la seva extensió o pel seu format i estil diferents no hem editat en paper, però que tenen el mateix rigor, sentit i missió que els nostres Quaderns CJ. Desitgem que circulin per la xarxa, i per això comptem amb vosaltres.

Trobareu tots els quaderns d'aquesta col·lecció a: www.cristianismeijusticia.net/virtual